

HOLLANDA'DA TÜRK İŞÇİLERİNİN UYUM SORUNLARI

Gülden Acar

Hacettepe Üniversitesi

Psikoloji Bölümü Araştırma Görevlisi

Batı Avrupaya işçi göçü ile ilgili araştırmaların, çeşitli dergi ve gazetelerde yayınlanan yorumların çoğunun Almanyada çalışan Türk işçileri üzerinde yoğunlaştığı söylenebilir. Oysa bugün, Almanya'nın yanısıra Hollanda, Danimarka Fransa gibi diğer Batı Avrupa ülkelerinde de Türk işçilerinin, düşük ücret, ayrımcılık, mesleki ve kültürel eğitim, dil öğrenimi ve değerler sistemine ilişkin sorunlarla karşı karşıya kaldıkları izlenmektedir.

Almanya'daki Türk işçilerinin koşulları ile karşılaştırıldığında, diğer ülkelerden örneğin Hollanda'da yaşayan işçilerin durumu nasıldır? 1980 yılında, Hollandanın Utrecht kentinde çalışan Türk işçi ailelerinin, çocuk yetiştirme tutumları, kaygı düzeyleri ve kendilerini algılayışlarıyla ilgili incelemeler yapmak üzere, araştırma grubu olarak, Amsterdam hava alanına indiğimizde pasaport kontrolü için uzun süre sorguya çekilip bir kenarda bekletilen Türk kadınları ile çocukları da çevrenin görkemli yapısında bize çarpıcı gelen görüntülerden biriydi. Bu kişileri ülkelerinden koparıp buraya getiren koşullar nelerdi?

TARİHSEL GELİŞME

Göç olgusuna yönelik araştırmalara göre, 1950'lerde Türkiye'deki sosyo-ekonomik değişmeler sonucu ülke içinde kırsal kesimden kentlere doğru yer

alan göç olgusuna 1960'larda AET ülkelerine göçün de eklendiği görülüyor. 1958'de AET'in kurulmasıyla endüstrileşmesi büyük hız kazanan Almanya'nın, ucuz maliyetli iş gücüne duyduğu gereksinim ile Türkiyede iktidarların, endüstrileşme ile kentleşme arasındaki uyumsuzluğa bağlanabilecek işsizliğin etkilerini hafifletme amacı birleşiyor. İşçilerin ülke içindeki ekonomik yatırımlara katkıda bulunmaları, batı değerlerini, disiplinini özümlemeleri ve döndüklerinde modernleşmeyi hızlandırmaları beklentileri açısından da hükümetler işçi göçünü destekliyor. 1960' getirtmeden «rotasyon» sistemi ile işçilerin başlarında, ailelerini Almanya'ya çalıştıran, böylece topluma uyumları açısından hiçbir sosyal tedbir almadan iş gücünü yenileyen Federal Almanya, nitelikli iş gücüne duyulan gereksinim sonucu 1965'ten itibaren işçilerin ailelerini de kabul ediyor. Ancak 1973'de yer alan ekonomik kriz sonucu önce yasalarla, 1980'de ise «vize» ile söz konusu işçi akımını engellemeye dönük önlemler alınıyor.

Bütün bu yıllar boyunca «konuk işçi» yani «geçici» olarak düşünülen yabancı işçiler için topluma uyumu kolaylaştırıcı mesleksel, eğitsel ve sosyal olanaklar kısıtlı tutulduğundan, işçiler sosyal psikolojik sağlıklarını koruyabilmek için bir arada yaşamak gereğini duyuyor. Böylece işçi aileleri

kahvesi, kasabı, bakkalı, camisi ve kuran kursuyla içine kapalı, tutucu bir «alt kültür» oluşturarak varlıklarını sürdürabiliyor. 1977'lerde dikkatler, yedek ve ucuz işgücü kaynağı olarak, yaşlanmağa başlayan birinci kuşak işçilerin çocuklarına çevrilince, o zamana kadar ihmal edilmiş işçi çocuklarının eğitimi ve bu kuşağın ülke kültürüne uyum yapabilme konuları gündeme geliyor. Ancak son yıllarda, yeni kuşağın ülke kültürüne özümlemesi çabası yanısıra, Alman halkını da etkileyen ekonomik krizin yol açtığı işsizliğin, yabancılara karşı ayrımcılığı pekiştirdiği ve bu iki olgunun birbirine paralel olarak arttığı görülmekte. Amsterdam hava alanında işçi ailelerini bir kenarda bekleten tutum da bu ayrımcılığın bir parçası.

UTRECHT'TE TÜRK İŞÇİLERİ

Ortalama olarak 10 yıldır Utrecht'te çalışan işçiler, kentin merkezi çevresinde yer alan eski mahallelerde oturmaktaydı. Küçük odalı iki kattan oluşan bu evleri taksitle satın alarak konut sorunlarını çözümlemişlerdi. Fakat bizim paramıza çevrildiğinde yüksekmış izlenimini veren kazançları ile çamaşır makinesi, elektrik süpürgesi gibi araçları sağlama dışında tasarruf yapamadan ancak geçindiklerini belirtiyorlardı. Evlerin çevresinde yer alan kasaplar, kahveler ve cami dernekleri, Hollanda'daki Türk işçi ailelerinin de Almanya'dakiler gibi, çalıştıkları topluma kendi alt kültürlerini taşıdıklarını yansıtmakta. Hemen her ailenin maddi yönden desteklediği dernekler, camilerin kurulmasını, özellikle çocukların eğitiminin bir parçası olan kuran kurslarının açılmasını ve bu türden diğer dini işlevleri yerine getiriyor. Böylece sözü edilen eğreti kültürün devam etmesi, Hollanda kültürüne yabancı kal-

ma, tutucu değerlere dört elle sarılarak kendi içine daha fazla kapanma eğilimi pekiyor. Erkeklerin fabrikada çalışıyor olmaları, onların Hollanda diken, kadınların çoğunun okuma yazmini az da olsa anlamalarını ve dışarıyla ilişki kurmalarını kolaylaştırırma bilmemesi, dil öğrenimini olanaksız hale getiriyor. Kadınların erkeklere kıyasla daha da yabancı kalmaları, değil Hollandalılarla ahbaplık etmek, aynı sokakta oturmadıkça diğer Türk kadınlarıyla bile görüşmeyi zorlaştırıcı etki taşıyor. Nitekim ilk konuşmalarımızda kadınların Hollandalılardan alışveriş yapma dışında günlerinin çoğunu eve kapalı, iş yaparak geçirdiklerini ve okumamışlığın ezikliği yanısıra eşlerine ve çocuklarına oranla daha fazla Türkiye özlemi duyduklarını gördük.

Utrecht'te «Yabancı İşçiler Kurumu» ve «Hollanda Yabancılar Merkezinde» çalışan Türk yetkililerin ve Amsterdamdaki bir Türk klinik psikoloğunun ifadesine göre işçilerimiz arasında sosyal psikolojik uyumsuzlukla ilgili mide, baş ve sırt ağrısı gibi psikosomatik belirtiler oldukça yaygın.

Çocuklar açısından «yabancı işçi» olgusuna bakıldığında, gerek ana-babalar, gerek öğretmenler, gerek yabancı işçi sorunlarıyla uğraşan yetkililerce vurgulanan en önemli sorunun eğitim alanında odaklaştığı görülmekte. Bu durum birkaç boyutlu. İlki çocuklarının üzerinde otoritesini devam ettiren babaların tutumlarından kaynaklanıyor. Geleneğini ve benliğini yitirme kaygısı ve Hollanda'daki değerlerle çatışan inançlardan dolayı Türk işçilerinin, kız çocuklarını erkeklerle aynı okula göndermeme eğilimi bu tutumlara bir örnek. Fakat Hollanda yasalarına göre 16 yaşına kadar yabancılar dahil bütün çocukların okula gitme zorunluğu olduğundan, genellikle aileler,

16 yaş civarındaki genç kızları haftada iki gün kızlarla erkeklerin ayrı gittiği yetiştirme enstitülerine yolluyorlar. Burada, çocuklara yeni kültürel çevreye uyum sağlayıcı bilgiler yanısıra Hollanda dili de öğretilmekte. Yetkililerin ifadesine göre değerler nedeniyle kızlarını okutmama eğiliminde olan babaların dışında, bazıları kızlarını, aile bütçesine katkıda bulunmaları için, okul yerine işe göndermeyi veya evlendirmeyi tercih etmekte. Ayrıca az sayıdaki ailelerde görüldüğü gibi, büyük kızın evde kalarak kardeşlerine bakması, annenin çalışabilmesini sağlıyor. Böylece 16 yaşından sonra kızların eğitim ve yeteneklerini geliştirebilen olanaklarının epey azaldığı göze çarpıyor.

Erkeklerin durumuna bakıldığında, gene bazı babaların, ilkokulu bitirmiş çocuklarını, aile gelirini arttırmak amacıyla orta okul yerine işe gönderdikleri, diğerlerinin, okuma yeteneği olan çocuklarını Türkiye'de daha geçerli olduğu düşüncesiyle teknik ve benzeri meslek okullarına yollama eğiliminde oldukları görülüyor. Çocuklarını genel eğitim okullarına yollamak isteyen babalar için ise, dil yetersizliğinin nasıl giderileceği ve Türkiye'ye kıyasla oldukça farklı eğitim olanaklarından nasıl yararlanılabileceği soruları önem taşımakta.

Yabancı çocukların eğitimi konusu son yıllarda Almanya'da olduğu gibi Hollanda'da sorun olarak güncellik kazanmış durumda. Yabancı işçilerin sorunlarıyla uğraşanlar, Hollanda'da yabancıların eğitimi ile ilgili iki tutumun geçerli olduğunu belirtiyorlar. Bunlardan birincisi, her azınlığın kendi okulunun olmasını savunan ve ayrımcılığı pekiştiren tutum. İkincisi ise, azınlıkların Hollanda okullarına gidebilen olanaklarının arttırılması fakat

kendi kültürleriyle ilgili derslerin azaltılması veya kaldırılması. Böylece kimlik kazanma sorununu çözümlenmede ve topluma uyumda daha etkin sonuçlar alınabileceği savunuluyor. Ancak uzun vadede düşünülen bu radikal seçeneklerin dışında şimdilerde Hollandalıların, yabancı çocukların hem kendi kökenine; hem yeni kültüre yabancılaşmadan sosyalleşmesi açısından daha temkinli bir tutumu benimsediği görülüyor. Bu sorun Hollanda dili ile yabancı işçilerin kendi dillerindeki derslerin verilmesini hedef alan bir sistemle çözümlenmiş. Fakat, yetkililer, bizim de okullarda gözlediğimiz gibi, çocukların ne Türkçeyi, ne Hollandacayı tam olarak öğrenmediklerini, kendilerine özgü bir dil geliştirme sürecinde olduklarını ve bunun da uyum açısından problemlere yol açabileceğine işaret ediyorlar.

Türkçe eğitim gereksinimi, derslerinin içeriğinin ne olması ve nasıl öğretilmesi gerektiğini sorularına da yol açmakta. Çocuklar yönünden normal eğitime ek olarak hafta sonlarında aldıkları Türkçe derslerin anlamı ve yararı, öğretmenler yönünden ise böyle bir programı geliştirebilmek için Hollanda ve Türk kültürleri arasındaki ilişkiyi kurabilmek bunun için de Hollanda dilini öğrenebilme doğrultusundaki sorunlar ön plana çıkıyor.

Eğitim sisteminden kaynaklanan bir başka psikolojik sorun ise çocuğun ileri eğitim şansını, dolayısıyla toplumdaki geleceğini ve uyumunu belirleyen sınav ve yetenek testleri. Hollanda standartlarına uygun yetenek testlerine göre «geri» bulunan yabancı çocuklar, genellikle teknik okulların niteliksiz işçi yetiştiren en alt basamağına gönderiliyor. Oysa bu testler, çocuğun başarısızlığının yetenek eksikliğinden mi, ailedeki problemlerden mi, dil ye-

tersizliğinden mi ileri gelidiğini ayırde-
demiyor. Hollanda'da bu ayırımları ya-
pabilecek yetenek ve kişilik testlerine
büyük ihtiyaç duyuluyor ve üniversi-
telerdeki, kliniklerdeki araştırmacılar-
dan, kültürel işlerle uğraşan yetkililer-
den yardım umuluyor.

Görüldüğü gibi, Hollanda'da edin-
diğimiz izlenimler, Almanya'daki koşul-
lara ilişkin yorumları desteklemekte.
AET ülkelerinde düşük ücret amacıyla
çalıştırılan yabancı işçilere «geçici»
gözle bakılması Türkiye'de yetkililerin
de bu işçilerin bir gün vatanlarına dö-
nerek ekonomik ve sosyal değişmeye
katkıda bulunacakları varsayımı ara-
sında, hala «bir gün Türkiye'ye döner-
sek» umudunu yitirmeyen göçmen iş-
çilerin, bir yere ait olmamaktan kay-
naklanan sorunlarına, yabancı dil öğ-

renimi, sosyal uyum ve eğitime ilişkin
sorunlarına kimler samip çıkmalı? Ba-
tı Avrupalı ve Türk yetkilileri ile işçi-
ler arasında sağlıklı ilişkiler nasıl
gelişebilir? Batı Avrupadaki işçileri na-
sıl bir gelecek beklemektedir? Bu soru-
lara cevap ararken öncelikle gençlerin
ve çocukların sorunlarına eğilmek ge-
rekiyor.

KAYNAKLAR

Genç Osman, M., «Konuk mu Sığıntı
mı?» *Bilim ve Sanat*, Sayı 3, Mart
1981.

Gitmez, A., «Batı Avrupa'ya İşçi Göçü
ve Kültürel Etkileme», *Bilim ve Sa-
nat*, Sayı 5, Eylül 1981.